

Tomasz Siudek

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

SKALA ZJAWISKA WYKORZYSTYWANIA RACHUNKOWOŚCI ZARZĄDCZEJ W BANKACH SPÓŁDZIELCZYCH W POLSCE

1. Wstęp

Rachunkowość zarządcza to system informacyjny zorientowany na potrzeby kierownictwa jednostki. Kadra zarządzająca wykorzystuje dane płynące z systemu rachunkowości do podejmowania decyzji długo- i krótkookresowych, jak również do wspomagania procesów kontroli oraz przeprowadzania różnego rodzaju analiz prospektywnych. Prowadzenie rachunkowości zarządczej nie jest obowiązkowe, w związku z czym nie jest ona regulowana przepisami prawa. W ramach rachunkowości zarządczej sporządzane są różnego rodzaju zestawienia i sprawozdania (wewnętrzne) obejmujące różne okresy. Są one sporządzane na zamówienie kadry zarządzającej i zwykle odbiegają formą i treścią od obowiązkowych rocznych sprawozdań finansowych. Rachunkowość zarządcza zwraca szczególną uwagę na istotność, szybkość oraz koszt informacji pozyskiwanych i wykazywanych w sprawozdaniach. Kadra zarządzająca jednostki wykorzystuje zestawienia, mierniki i wielkości płynące z systemu rachunkowości, które są dla niej w danym momencie potrzebne i przydatne. Cechą charakterystyczną systemu rachunkowości zarządczej jest zorientowanie na przyszłość, w związku z czym w jej ramach są sporządzane predykcje przyszłych przychodów, kosztów, przepływów pieniężnych i innych kategorii ekonomicznych.

Rachunkowość zarządcza oprócz jednostek gospodarczych prowadzona jest również w instytucjach finansowych, np. w bankach spółdzielczych. Ze względu na ważność rachunkowości zarządczej w procesie podejmowania decyzji, autor w niniejszym artykule dokonał analizy skali zjawiska wykorzystywania rachunkowości zarządczej w bankach spółdzielczych.

2. Cel, zakres i metody badań

Celem badań było określenie skali zjawiska wykorzystywania rachunkowości zarządczej w bankach spółdzielczych (BS) w Polsce. Analizę stopnia wykorzystywania rachunkowości zarządczej w bankach spółdzielczych dokonano ze względu na:

- wielkość kapitałów własnych i aktywów ogółem,
- rodzaj i liczbę gmin, region i zrzeszenie prowadzonej działalności,
- poziom rentowności aktywów ogółem (ROA – *return on assets*).

Wpływ powyższych czynników na częstość występowania rachunkowości zarządczej w bankach spółdzielczych w Polsce badano testem chi-kwadrat. Na początku przyjęto hipotezę zerową o braku zależności badanych cech, po czym, gdy uzyskana wartość p była niższa lub równa 0,05, hipotezę zerową odrzucano [Steczkowski, Zeliaś 1981, s. 22; Stanisław 1998, s. 225].

Badania przeprowadzono w 2002 r. na próbie 100 banków spółdzielczych rozmieszczonych na terenie całej Polski. Do badań wybrano banki według kryterium warstwowo-kwotowego [Dobosz 2001, s. 27]. Najpierw dokonano ich wyboru zgodnie z typami gmin, w których prowadziły one działalność, natomiast później z tych grup wybrano banki zgodnie z kryterium kapitałowym. W ramach pierwszego kryterium wyróżniono 3 typy gmin (wiejskie, miejsko-wiejskie i miejskie), natomiast w drugim kryterium wydzielono grupy ze względu na wysokość kapitałów własnych: do 500 tys. euro, 500-1000 tys. euro i powyżej 1 mln euro. Dane źródłowe zebrano za pomocą kwestionariusza wywiadu przeprowadzonego z prezesami 100 banków spółdzielczych.

3. Wyniki i dyskusja

Banki spółdzielcze prowadziły w pełni rachunkowość zarządczą w 42%, sporadycznie również w 42%, natomiast nie prowadziły jej w ogóle w 13%. Nie udzieliło odpowiedzi na ten temat 3% badanych banków (tab. 1).

Najwięcej BS-ów, które prowadziły w pełni rachunkowość zarządczą, wystąpiło w grupach banków o kapitałach własnych 300-500 tys. euro (52%) i 500-1000 tys. euro (38%). Najrzadziej prowadziły rachunkowość zarządczą BS-y o kapitałach własnych do 300 tys. euro (22%). Wraz ze spadkiem wartości kapitałów własnych BS-ów wzrastał odsetek banków, które nie prowadziły w ogóle rachunkowości zarządczej. Nie odnotowano jednak statystycznie istotnego wpływu poziomu kapitałów własnych BS-ów na częstość występowania w nich rachunkowości zarządczej.

Przeanalizowano odsetek BS-ów wykorzystujących rachunkowość zarządczą ze względu na wartość ich aktywów ogółem (tab. 2). Najwyższy odsetek banków wykorzystujących w pełni rachunkowość zarządczą wystąpił w grupach III, IV i V. Wraz ze wzrostem sum bilansowych odsetek BS-ów nie prowadzących rachun-

owości zarządczej spadał. Nie odnotowano jednak statystycznie istotnego wpływu wielkości aktywów ogółem na częstość występowania w nich rachunkowości zarządczej.

Tabela 1. Występowanie rachunkowości zarządczej w bankach spółdzielczych w Polsce w zależności od ich wartości kapitałów własnych

Wyszczególnienie	Fundusze własne (tys. euro)					Ogółem
	< 300	<300-500)	<500-1000)	> 1000	brak danych	
Tak	5	14	9	10	4	42
	22%	52%	38%	63%	40%	42%
Sporadycznie	12	9	11	5	5	42
	52%	33%	46%	31%	50%	42%
Nie	5	3	3	1	1	13
	22%	11%	13%	6%	10%	13%
Brak odpowiedzi	1	1	1	0	0	3
	4%	4%	4%	0%	0%	3%
Ogółem	23	27	24	16	10	100
	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Objaśnienia: chi-kwadrat = 8,03, $p = 0,2358$ (weryfikacja hipotezy zerowej H_0 , zakładającej, że analizowane cechy są niezależne); dla $p \leq 0,05$ – występuje statystycznie istotna zależność między badanymi cechami.

Źródło: badania własne.

Tabela 2. Występowanie rachunkowości zarządczej w bankach spółdzielczych w Polsce w zależności od ich wartości aktywów ogółem

Wyszczególnienie	Banki spółdzielcze ze względu na wielkość aktywów ogółem (tys. zł) [LOG10]					Ogółem
	I grupa <2,8-3,3)	II grupa <3,3-3,8)	III grupa <3,8-4,3)	IV grupa <4,3-4,8)	V grupa <4,8-5,3)	
Tak	2	5	10	4	21	42
	33%	23%	56%	40%	48%	42%
Sporadycznie	2	12	6	3	19	42
	33%	55%	33%	30%	43%	42%
Nie	2	4	2	2	3	13
	33%	18%	11%	20%	7%	13%
Brak odpowiedzi	0	1	0	1	1	3
	0%	5%	0%	10%	2%	3%
Ogółem	6	22	18	10	44	100
	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Objaśnienia: chi-kwadrat = 8,80, $p = 0,3593$; oznaczenia jak w tab. 1.

Źródło: badania własne.

Określono również zależność między liczbą gmin, na terenie których BS-y prowadziły działalność, a częstością występowania w nich rachunkowości zarządczej (tab. 3). Wykorzystanie testu niezależności chi-kwadrat nie wykazało statystycznie istotnej zależności pomiędzy badanymi zmiennymi. Wraz ze wzrostem obszaru działania odsetek BS-ów, które prowadziły w pełni rachunkowość zarządczą, wzrastał, natomiast wraz ze spadkiem obszaru działania odsetek BS-ów prowadzących rachunkowość zarządczą spadał.

Tabela 3. Występowanie rachunkowości zarządczej w bankach spółdzielczych w Polsce w zależności od obszaru ich działania

Wyszczególnienie	Liczba gmin, na terenie których działa bank					Ogółem
	1	2-4	4-6	≥ 7	brak danych	
Tak	7	8	9	8	10	42
	35%	33%	39%	47%	63%	42%
Sporadycznie	7	13	10	7	5	42
	35%	54%	43%	41%	31%	42%
Nie	4	3	4	1	1	13
	20%	13%	17%	6%	6%	13%
Brak odpowiedzi	2	0	0	1	0	3
	10%	0%	0%	6%	0%	3%

Objaśnienia: chi-kwadrat = 2,93, $p = 0,8180$; oznaczenia jak w tab. 1.

Źródło: badania własne.

Nie odnotowano wpływu rodzaju zrzeszenia, w których prowadziły działalność BS-y, na poziom wykorzystywania przez nie rachunkowości zarządczej (tab. 4). Najwyższy odsetek BS-ów, które prowadziły rachunkowość zarządczą, wystąpił w Spółdzielczej Grupie Bankowej (67%), natomiast najniższy w Banku Polskiej Spółdzielczości SA (32%). Najniższy odsetek banków, w których w ogóle nie prowadzono rachunkowości zarządczej, wystąpił w Spółdzielczej Grupie Bankowej (4%), natomiast najwyższy w Banku Polskiej Spółdzielczości SA (17%).

Stwierdzono natomiast statystycznie istotny wpływ regionu działania BS-ów na występowanie w nich rachunkowości zarządczej (tab. 5). Najczęściej rachunkowość zarządczą prowadziły BS-y z regionu północnego (79%), natomiast najrzadziej z regionu wschodniego (19%). Najwyższy odsetek BS-ów nie prowadzących rachunkowości zarządczej w ogóle odnotowano w regionie wschodnim (29%), natomiast najniższy w regionie północnym i centralnym (po 7%).

Tabela 4. Występowanie rachunkowości zarządczej w bankach spółdzielczych w Polsce w zależności od rodzaju zrzeszenia, w których prowadziły one działalność

Wyszczególnienie	Bank zrzeszający*			Ogółem
	MR Bank	SGB	BPS	
Tak	5	16	21	42
	45%	67%	32%	42%
Sporadycznie	4	7	31	42
	36%	29%	48%	42%
Nie	1	1	11	13
	9%	4%	17%	13%
Brak odpowiedzi	1	0	2	3
	9%	0%	3%	3%
Ogółem	11	24	65	100
	100%	100%	100%	100%

* MR Bank SA – Mazowiecki Bank Regionalny SA; SGB – Spółdzielcza Grupa Bankowa; BPS SA – Bank Polskiej Spółdzielczości SA.

Objaśnienia: chi-kwadrat = 8,60, $p = 0,0718$; oznaczenia jak w tab. 1

Źródło: badania własne.

Tabela 5. Występowanie rachunkowości zarządczej w bankach spółdzielczych w Polsce w zależności od regionu ich działania

Wyszczególnienie	Region					Ogółem
	Północny	Wschodni	Południowy	Zachodni	Centralny	
Tak	11	4	8	10	9	42
	79%	19%	47%	56%	30%	42%
Sporadycznie	2	10	8	5	17	42
	14%	48%	47%	28%	57%	42%
Nie	1	6	1	3	2	13
	7%	29%	6%	17%	7%	13%
Brak odpowiedzi	0	1	0	0	2	3
	0%	5%	0%	0%	7%	3%
Ogółem	14	21	17	18	30	100
	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Objaśnienia: chi-kwadrat = 20,16, $p = 0,0097$; oznaczenia jak w tab. 1.

Źródło: badania własne.

Tabela 6. Występowanie rachunkowości zarządczej w bankach spółdzielczych w Polsce w zależności od typu gmin, w których prowadziły one działalność

Wyszczególnienie	Rodzaj obsługiwanej gminy			Ogółem
	wiejska	miejsko-wiejska	miejska	
Tak	11	16	15	42
	34%	44%	47%	42%
Sporadycznie	14	13	15	42
	44%	36%	47%	42%
Nie	7	4	2	13
	22%	11%	6%	13%
Brak odpowiedzi	0	3	0	3
	0%	8%	0%	3%
Ogółem	32	36	32	100
	100%	100%	100%	100%

Objaśnienia: chi-kwadrat = 4,08, $p = 0,3958$; oznaczenia jak w tab. 1.

Źródło: badania własne.

Nie stwierdzono statystycznie istotnego wpływu rodzaju gmin, na terenie których BS-y prowadziły działalność, na występowanie w nich rachunkowości zarządczej (tab. 6). Pełną rachunkowość zarządczą prowadziły najczęściej BS-y z gmin miejskich (47%) i miejsko-wiejskich (44%), najrzadziej zaś z gmin wiejskich (34%). W tych ostatnich w ogóle nie prowadziło rachunkowości zarządczej aż 22% banków, natomiast z gmin miejskich tylko 6% BS-ów.

Tabela 7. Występowanie rachunkowości zarządczej w bankach spółdzielczych w Polsce w zależności od poziomu ich rentowności aktywów ogółem (ROA)

Wyszczególnienie	BS-y ze względu na poziom wskaźnika ROA (%)				Ogółem
	najniższy < 0,95	niski <0,95-1,65)	średni <1,65-2,50)	wysoki ≥ 2,50	
Tak	11	9	11	11	42
	44%	36%	44%	44%	42%
Sporadycznie	9	12	11	10	42
	36%	48%	44%	40%	42%
Nie	4	3	2	4	13
	16%	12%	8%	16%	13%
Brak odpowiedzi	1	1	1	0	3
	4%	4%	4%	0%	3%
Ogółem	25	25	25	25	100
	100%	100%	100%	100%	100%

Objaśnienia: chi-kwadrat = 1,59, $p = 0,9536$; oznaczenia jak w tab. 1.

Źródło: badania własne.

Na koniec zbadano wpływ prowadzenia rachunkowości zarządczej w BS-ach na poziom ich rentowności aktywów ogółem ROA (tab. 7). Z uzyskanych danych wynika, że nie stwierdzono statystycznie istotnej zależności pomiędzy badanymi zmiennymi. Najczęściej prowadziły rachunkowość zarządczą BS-y o najniższej, średniej i wysokiej rentowności aktywów ogółem ROA (po 44%), najrzadziej zaś banki o niskiej rentowności ROA (36%). Najwyższy odsetek BS-ów, które nie prowadziły w ogóle rachunkowości zarządczej, wystąpił w grupie banków o najniższym i wysokim poziomie rentowności aktywów ogółem ROA.

4. Podsumowanie i wnioski końcowe

1. W bankach spółdzielczych w Polsce stwierdzono statystycznie istotny wpływ regionu ich działania na częstość występowania w nich rachunkowości zarządczej. Nie stwierdzono natomiast wpływu poziomu kapitałów własnych i aktywów ogółem BS-ów, obszaru ich działania, rodzaju zrzeszenia, typu gmin i poziomu rentowności ROA na stopień wykorzystywania przez nich rachunkowości zarządczej.

2. Najczęściej prowadziły rachunkowość zarządczą BS-y o najwyższych kapitałach własnych i aktywach ogółem, z gmin miejskich i miejsko-wiejskich, należące do Spółdzielczej Grupy Bankowej, prowadzące działalność w regionie północnej Polski. Najniższy odsetek BS-ów, które w ogóle nie prowadziły rachunkowości zarządczej, wystąpił w grupach banków o najniższych kapitałach własnych i aktywach ogółem, należące do zrzeszenia Banku Polskiej Spółdzielczości SA, pochodzące z gmin wiejskich oraz z regionu Polski wschodniej.

3. Najczęściej nie prowadziły rachunkowości zarządczej banki spółdzielcze małe, które nie dysponowały wykwalifikowaną kadrą pracowniczą w tym zakresie oraz nie posiadały systemów informatycznych wspomagających przetwarzanie danych rachunkowo-finansowych. Poza tym występująca często pozycja monopolistyczna tych banków w gminach wiejskich nie wymuszała na nich wprowadzania systemów rachunkowości zarządczej, wspomagających proces decyzyjny. Najczęściej rachunkowość zarządczą wykorzystywały banki duże, prowadzące działalność na obszarach o silnej konkurencji, dysponujące wykwalifikowaną kadrą pracowniczą, posiadające wyspecjalizowane systemy informatyczne niezbędne do przetwarzania danych rachunkowo-finansowych.

Literatura

- Dobosz M., *Wspomagana komputerowo statystyczna analiza wyników badań*, Wyd. Akademicka Oficyna Wydawnicza EXIT, Warszawa 2001.
- Steczkowski J., Zeliaś A., *Statystyczne metody analizy cech jakościowych*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1981.

Stanisz A., *Przystępny kurs statystyki w oparciu o program Statistica pl na przykładach z medycyny*,
Wyd. StatSoft Polska Sp z o.o., Kraków 1998.

THE SCOPE OF APPLYING MANAGEMENT ACCOUNTING IN COOPERATIVE BANKS IN POLAND

Summary

In this paper, the author has determined an impact of selected variables, namely: the level of own funds and total assets in the cooperative banks, the type of banks' association, the number and the type of communes as well as regions of their activity, and additionally the level of the ROA, on the use of the management accountancy in the cooperative banks in Poland. Research results indicate that no more than the region of the cooperative banks' activity has had significant impact on the level of use of management accounting in the process of decision-making in the banks under consideration.